

ЭТНИКАЛЫҚ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ: ҚАЗАҚСТАН ТӘЖІРИБЕСІ МЕН ПРАКТИКАСЫ

¹Накипбаева Жанар Абдуакановна, ²Садвокасова Айгул Какимбековна

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
(Астана, Қазақстан)

²Қолданбалы этносаяси зерттеулер институты (Астана, Қазақстан)

¹zhanarnakipbayeva@gmail.com, ²aigul.sad.astana@gmail.com

¹Nakipbayeva Zhanar, ²Sadvokassova Aigul

¹L.N.Gumilyov Eurasian National University Astana, Kazakhstan

²Institute of Applied Ethnopolitical Research, Astana, Kazakhstan

¹zhanarnakipbayeva@gmail.com, ²aigul.sad.astana@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақстандық қоғамдағы толеранттылықты және оған әсер ететін факторларды анықтау бойынша жүргізілген далалық зерттеудің әдіснамасы мен дизайны, зерттеуді ұйымдастыру, өткізу кезеңдері, далалық жұмыстағы кездесетін негізгі мәселелер талқыланды. Сонымен қатар, мақалада толеранттылық ұғымының тұжырымдамасы берілді, оның шетелдік тәжірибедегі өлшеу индекстері мен әдістері қарастылды.

Бұл мақаланың мақсаты этносаралық қарым-қатынастар бойынша зерттеу жүргізумен айналысатын мамандарға, жоғары оқу орындарында әлеуметтік ғылымдар бойынша қызмет атқаратын оқытушыларға, білім алатын студенттерге, жалпы этносаралық, мәдениетаралық саланың, сонымен қатар толеранттылықтың теориясы мен тәжірибесіне қызығушылық танытанын мамандарға далалық зерттеуді ұйымдастыру мен жүргізу бойынша әдіснамалық және тәжірибелік бағдар беру болып табылады.

Мақаланың жаңашылығы – қазақстандық ғылыми кеңістікте мәдениетаралық қарым-қатынастарды зерттеудің әдіснамасы мен дизайнының, сонымен қатар іріктемесінің, әдістерінің алғаш рет ашық ұсынылуында. Сондай-ақ мақала әдіснама және далалық зерттеудің әр кезеңін ұйымдастыру, жүргізу бойынша зерттеушілердің өз тәжірибелерін ашық ұсынуымен ерекшеленеді.

Түйін сөздер: этникалық толеранттылық, далалық зерттеу кезеңі, зерттеу дизайны, әдіснама, әралуандылық, этникалық топтар, қазақстандықтар, ұлт.

Кіріспе

Этникалық толеранттылық қазақстандық қоғам үшін әрдайым күн тәртібінде тұрды. Өйткені әлеуметтік-демографиялық құрамы 100-ден асатын этникалық топтардан құралған ел үшін [1] бірлік пен келісімді

камтамасыз етуге, шиеленістердің алдын алуға, барлық этникалық топтардың мәдениеттері мен құндылықтарына құрмет көрсетуге негізделген әралуандылықты басқарудың сәтті саясатын қалыптастыру маңызды болды. Осы әралуандылықты басқарудың басты қағидаттарының бірі де өзара толерантты қоғамды қалыптастыруға негізделді.

Бұл мәселе қазақстандық ғылыми кеңістікте де кең талқыланған. Осы уақыт аралығында Қазақстанда этникалық толеранттылықтың саяси аспектісін, психологиялық ерекшеліктерін, оның маңыздылығын, тәжірибесі мен перспективасын, шекаралық және полиэтникалық аймақтардағы көрінісін сипаттаған, талдаған еңбектер жарық көрген. Бұл еңбектердің арасында жалпы қазақстандық, оның ішінде әсіресе этникалық толеранттылыққа салыстырмалы талдау жасалған басылымдар жиі кездеседі. Сонымен қатар әдебиеттерге шолу жасау әдісі этникалық толеранттылық мәселесіне қызығушылық танытатын қазақстандық ғалымдар мен зерттеушілердің басым бөлігінің оның білім беру саласы мен студенттер арасындағы көрінісіне көбірек назар аударғанын да көрсетіп отыр.

Қазақстан үшін қоғамдағы толеранттылықтың сипаты мен деңгейін үнемі зерттеп, талдап отыру тек оның полиэтникалық құрылымы үшін ғана емес, сонымен қатар, Қазақстан әлемдік деңгейде ашықтық пен келісім саясатын ұстана отырып, жаһандық процесстерге белсенді қатысатын ел болғаны үшін де маңызды. Сондықтан Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан жас ғалымдардың зерттеулерін қаржыландыру гранты «Жас ғалым» аясында жүзеге асырылып отырған «Жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» жобасы жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында Қазақстандағы әралуандылықты басқару бойынша негізгі тенденциялар мен мәселелерді, соның ішінде интермәдениеттілік концепциясын талдауға, интермәдени ортаны қалыптастырудағы толеранттылықтың мүмкіндіктерін анықтауға, шетелдік тәжірибелерді саралауға бағытталды. Осы жоба аясында қазақстандықтардың арасындағы этникалық толеранттылықтың сипаты мен оған әсер етуші факторларды түсіну, оның өзгеру тенденцияларын болжау және толеранттылықты күшейтудегі қазақ халқының потенциалын анықтау мақсатында 2023 жылының наурыз - мамыр айлары аралығында Қазақстан аймақтарында далалық зерттеу жүргізілді.

Мақалада «Жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» жобасы шеңберінде жүргізілген далалық зерттеудің әдіснамасы мен дизайнын даярлау кезеңі, оны ұйымдастыру, өткізу, зерттеу барысындағы негізгі мәселелер талқылауға ұсынылды. Сондай-ақ, мақалада зерттеу әдіснамасы мен дизайнын даярлау кезеңіндегі толеранттылық ұғымының қолдану шеңбері талданды, оның шетелдік тәжірибеде өлшеу индекстері мен әдістері қарастылды.

Ұсынылып отырған мақала этносаралық қарым-қатынастар бойынша зерттеу жүргізумен айналысатын мамандарға, жоғары оқу орындарында әлеуметтік ғылымдар бойынша білім алатын студенттерге, жалпы этносаралық, мәдениетаралық саланың, сонымен қатар толеранттылықтың теориясы мен тәжірибесіне қызығушылық танытанын мамандарға пайдалы болу мақсатында даярланды.

Әдіснама

Ұсынылып отырған мақала сипаттамалық талдау әдісіне негізделді. Мақалада толеранттылықты зерттеу кезеңіндегі алғашқы қадам – әдіснаманы құрастыру мен негізгі кезең – далалық зерттеу процесіндегі жеке қолданбалы (эмпириялық) тәжірибелер сипатталды.

Зерттеудің маңыздылығы

Қазақстандық қоғамдағы этникалық толеранттылыққа аса мән беріп, әрдайым күнтәртiбiнде жаңартып отырудың және оны «Жаһандану және жаңа көшi-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» жобасы аясында зерттеудің бірнеше негізгі себептері бар:

Біріншіден, қазақстандық қоғамдағы этникалық және географиялық диспропорцияның болуы немесе көптеген этникалық топтарда жинақы өмір сүру стилінің сақталуы. Қазақстанның этникалық құрылымын географиялық бөліністе қарағанда олардың орналасуында да аймақтық ерекшеліктер бар екенін көруге болады. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы ұсынған 2023 жылдың басындағы жеке этностар бойынша Қазақстан Республикасының халқының санының аймақтық бөлінісі бойынша статистикалық мәліметтеріне [2] жасалған талдау этникалық топтардың Қазақстанның аймақтарында әртүрлі орналасқанын, яғни елде этнодемографиялық орналасуда баланстың сақталмағанын көрсетеді. Мысалы, Атырау, Қызылорда, Маңғыстау секілді облыстарда халық санының басым бөлігін (90%-дан жоғары) қазақтар құрайтын болса, Солтүстік Қазақстан облысында орыстардың саны басымдық танытады, яғни облыс халқының жалпы санының 44,4%-ы этникалық орыстар. Полиэтникалық құрылымдағы облыстарда да дисбаланс байқалады. Этникалық колорит бар аймақтарда бірқатар этностық топтар азшылықты құрағанымен, олардың шоғырланып және оқшауланып өмір сүретінін атып өту керек. Мысалы, Қазақстандағы үшінші үлкен топты құрайтын өзбек этносының 59%-ға жуығы (643 363 адам) Түркістан облысында, 29%-дан астамы Шымкент қаласында орналасқан. Сонымен қатар, осы Түркістан облысы

және Шымкент қаласында орналасқан өзбек этносының басым бөлігі Сайрам, Сауран аудандары, Түркістан қаласы, Кентау қалалық әкімшілігінде және Сайрам тұрғын үй ауданында өмір сүреді. Бесінші ірі этнос - ұйғырлардың жалпы саны ел бойынша 297 138 адам, олардың ең көп бөлігі Алматы облысы (40%) мен Алматы қаласында (39,2%) өмір сүреді. Алматы облысы бойынша олар Еңбекшіқазақ (49 621 адам), Ұйғыр (35 317 адам) және Талғар (21 741 адам) аудандарында шоғырланып орналасқан. Ал, дүнген этностық тобының мүшелерінің саны 81 738 адам болса, оның 59 457-сі, яғни 78%-ы Жамбыл облысында тұрады. Осы 78%-дың басым бөлігі Қордай ауданы Масанчи ауылында өмір сүруде.

Қазақстан Республикасының президенті Қ.-Ж.Тоқаев осы этнодемографиялық бөліністі ескере отырып, өзінің 2021 жылғы ҚХА кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзінде этникалық топтардың жинақы тұруының олардың әлеуметтік-мәдени оқшаулануына ықпал ететінін, ал бұл өз кезегінде этникалық анклавтардың, мәдени және тілдік кедергілердің пайда болуына, ұлтаралық шиеленістің, тіпті қақтығыстардың күшеюіне жол ашатынын атап өтті [3];

Екіншіден, әлеуметтік желілердің этникалық қарым-қатынастардың дамуына жағымсыз әсер етуі. Рубан А.Л. [4], Сченснович В.Н. [5], Сеитжелиева З.Н. [6], Леденева В.Ю. [7] және басқа да бірқатар ғалымдар өз еңбектерінде БАҚ және әлеуметтік медиа каналдарының қоғамдық пікірді қалыптастыра отырып, этносаралық қарым-қатынастың дамуына жағымды, жағымсыз әсерін сипаттаған. Шын мәнінде де қазақстандық шынайылық көрсетіп отырғандай, БАҚ пен әлеуметтік желілердің шекарасының кенеюі қазіргі таңда ақпараттың манипуляциялануы мен қоғамдағы сан алуан өзекті мәселелерге этносаралық реңк беруге алып келіп отыр. Бүгінде қоғам өміріндегі түрлі мәселелер қазақстандық медиа кеңістікте жылдам тарап, халық арасында қызу талқылануда. Олар көбінесе этносаралық теңсіздік аясында пікірталас нысанына айналып, қоғамдық сананы манипуляциялау құралы ретінде әрекет етеді. Өкінішке орай, бұл қазақтар және этнос өкілдері арасында өзара мобилизациялану мен қысымның күшеюіне алып келуде. Оған Қордай оқиғасы орын алмай тұрып алдын ала әлеуметтік желілерде тараған қазақтар мен дүнген өкілдерінің арасындағы тұрмыстық шиеленістің, Алматы облысы, Панфилов ауданы, Пиджим ауылындағы қазақ-ұйғыр мектеп оқушылары арасындағы төбелестің видеоларының (21.10.2021ж.) таралу салдары мысал бола алады.

Үшіншіден, иммиграцияның артуы. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Көші-қон қызмет комитетінің 2022 жылғы жариялаған мәліметтеріне сәйкеселде 650 000 шетелдік уақытша өмір сүруге тіркелген. Сонымен қатар, осы Комитеттің мәліметтері бойынша иммигранттардың саны соңғы жылда артып отыр [8]. Елдегі иммигранттардың санының артуын Ресей мен Украина арасындағы жағдаймен байланыстыруға бола-

ды. Мысалы, 2021 жылдың қыркүйек айынан бастап Ресейдегі жаппай жұмылдырудан соң елге 837 мың ресейлік кірген [9]. Иммигранттардың елде санының артуы мәдениетаралық және этносаралық қарым-қатынастар саласына да әсер етеді. Біріншіден, шиеленістер көп жағдайда иммигранттар көп орналасқан аймақтарда жиі орын алады. Өйткені, қоныс аударушылар, әдетте, жергілікті тұрғындардың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерін ескермейді, бұл қабылдаушылардың немесе жергілікті халықтың теріс көзқарасын тудырады [10]. Екіншіден, Ресей мен Украина арасындағы жағдайға қатысты қазақстандықтар әртүрлі позицияны ұстанып отыр. Көзқарастардың дихотомды болуы және ресейлік биліктің Украинаға қатысты қабылдаған әр саяси шешімі халық арасында жағымсыз стереотиптер мен пікірлерді қалыптастыруы және күшейтуі мүмкін. Бұл стереотиптер мен пікірлер ресейлік биліктің әрекетін Қазақстанға келген ресейлік азаматтарға немесе қазақстандық этникалық орыстарға да проекциялау арқылы шиеленісті тудыру қаупін арттырады.

Жаһанданудың негізгі көріністерінің бірі болып табылатын халықаралық көші-қонның күшеюі мен ақпараттық технологиялардың дамуы қазіргі таңда мәдениетаралық қарым-қатынастардың тұлғалар арасында құрылуына шекаралардың кедергі емес екендігін дәлелдеді. Қазіргі таңда Қазақстан да жаһандық құбылыстар қалыптастырып отырған халықаралық байланыс, трансұлттық ынтымақтастық, әлемдік туризм, халықаралық көші-қон секілді тәжірибелерді белсене дамытуда. Бұл тәжірибелер өз кезегінде қарапайым халық арасында мәдениетаралық достық, аралас неке, шетелде білім алу, өмір сүру секілді түсініктердің жайылуына және жағымды-жағымсыз қабылдануына себеп болып отыр. Дегенмен, осы типтегі мәдениетаралық қарым-қатынастардың орнауы Ted Cantle [11, 1 б.] бойынша шиеленістер арқылы жүзеге асуы мүмкін. Сондықтан, құрамыполиэтникалық болып табылатын Қазақстан үшін этникалық толеранттылықты дамытуда жаһандық үрдістер және көші-қон қозғалысын ескеру, оны үнемі зерттеп, зерделеу мәдени жақындасу мен диалогтың шиеленіссіз жүзеге асуын, қауіп-қатерлердің алдын алуын қамтамасыз етеді.

Зерттеу шеңберінде «этникалық толеранттылық» ұғымының тұлғарымдалуы

Әлемдік контексте географиялық шекаралар мен мәдени шекараларды бір біріне жақындатып, әралуан мәдениеттерді бір бірімен тығыз қарым-қатынасқа тәуелді еткен қазіргі жаһандану жағдайында толеранттылық ең көп талқылануы керек маңызды ұғым. Өйткені, қазіргі таңда әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, мәдениеттер ғана емес бір индивидтің басқа мәдениеттерге, конфессияларға, нәсілдерге, географиялық аймақтарға,

гендерлік бірегейлікке төзімсіздік танытуы фанатизм, дискриминация, этноцентризм, агрессивті национализмге теңестіріліп, топтар арасында, тіпті кейде мәдениеттер арасында қарым-қатынастың әлсіреуіне, шиеленістердің пайда болуына алып келіп отыр. Осы тұста Verkuyten және әріптестері толеранттылықтың екі тұрғыда маңыздылығын атап өткен: біріншісі, әлеуметтік шиеленістердің алдын алу, екіншісі, әртүрлі топтар арасында бір бірінің теңдігі мен құқықтарына деген сыйластықты қалыптастыру [12].

Жалпы, толеранттылық заман талабына сай, жеке адамның, топтың, жалпы қоғамның жоғары рухани және интеллектуалдық дамуының белгісі болып саналады [13, 132 б.].

Әлемдік тәжірибеде этникалық толеранттылықты әртүрлі тұжырымдай отырып, оны зерттеуде көптеген ыңғайларды ұсынған. Жалпы, ғалымдар толеранттылықтың кең тараған екі тұжырымдамасына сілтеме жасайды. Біріншісі, толеранттылықты ұнатпайтын аут топқа немқұрайлылықпен қарау, ал екіншісі, толеранттылықты әралуандылықты жағымды қабылдау ретінде анықтайды. Яғни, бірінші тұжырым индивидтердің әралуандылықты мойындамауына қарамай оған жағымды қарым-қатынас жасауды білдіреді, екіншісі индивидтердің бойында әралуандылықты болмыс ретінде түсініп, оны ең басынан оң қабылдауымен байланысты [14]. Velthuis, Verkuyten және Smeekes [15] дәл осындай тұжырымдаға келсе де, оны бірге өмір сүру (coexistence tolerance) мен сыйластық (respect tolerance) арасындағы пікірталас ретінде көрсеткен. Ал, Круглов А.В. болса тұжырымдамаларды кеңейте отырып, толеранттылықтың төрт сипатын береді: біріншіден, төзімділік-бұл немқұрайлылық; екіншіден, толеранттылық ең жақсы түсінудің мүмкін еместігі ретінде қабылдана алады; үшіншіден, толеранттылық – басқаларға төзімді болу; төртіншіден – сыни диалогты дамыту, яғни әр мәдениеттің құндылықты және когнитивті жүйе екенін түсіну [16, 41 б.].

Hjerm және әріптестері [14] толеранттылықты әртүрлілікті қабылдау, құрметтеу және бағалау секілді үш өлшемді көрініс табатын құндылықтық бағдар ретінде тұжырымдап, оны алалаушылықтан (prejudice) бөлек қарастыруды ұсынады. Олар ұстанған ыңғайға сәйкес толеранттылық тек нақты аут топтарға, идеяларға, мінез-құлықтарға қатысты қарым-қатынасты көрсетпейді, ол қоғамдағы және қоғамдар арасындағы төзімділікті талдайды.

Әлемдік әдебиеттерде толеранттылықты әртүрлі факторлармен байланыстыра отырып қарастырады. Мысалы, Czerpil, Karpenko және әріптестері [17, 115 б.] этникалық толеранттылықты отбасылық тәрбие, басқа этникалық топ өкілдерімен жағымды қарым-қатынас, мәдениетаралық ерекшеліктерді білу, шетелге саяхаттау, жоғары оқу орнында білім алу қалыптастыратынын алға тартқан. Frølund Thomsen топаралық байланыстардың индивидтер арасында басқаларды қауіп ретінде қабылдауды төмендетіп, толеранттылықты жоғарылатынын тұжырымдаған [18, 160 б.]. Matthews және Wilson [19, 55 б.]

этносаралық достық пен этносаралық неке құру, мәдениетаралық мереке-лерге қатысудың толеранттылықпен байланысын көрсеткен. Kalin және Berry де осыған ұқсас пікірді ұсына отырып, топаралық қарым-қатынастарды жақсартатын географиялық мобильділіктің толеранттылыққа жағымды әсерін сипаттаған [20]. Авторлар индивидтердің мемлекет ішінде немесе шетелдерге көшіп-қонуы арқылы әртүрлі мәдениеттермен танысатынын, сол арқылы мәдени әралуандылықты қабылдауды үйренетінін атап өткен. Хунагов және әріптестері [21] болса, этникалық стереотиптердің толеранттылықпен байланысын көрсете отырып, олардың этносаралық қарым-қатынасты әлсірететінін сипаттаған.

Breslavs этникалық толеранттылықты алты фактормен байланыстыра отырып қарастырған: 1) этникалық топқа теріс көзқарас, сондай-ақ айқын теріс көзқарастар пен нақты қауіптерді қамтиды; 2) теріс стереотиптер; 3) символдық қауіптер; 4) топаралық мазасыздықты қоса алғанда, жасырын жалған нанымдар; 5) оң стереотиптер; 6) жағымды қатынас [22, 594 б.].

Kasara өз еңбегінде этникалық топтардың бірге немесе бөлек өмір сүруінің индивидтер арасындағы сенім деңгейіне әсерін зерттей отырып, олардың арасындағы толеранттылықты өлшеген [23]. Оған сәйкес этникалық әралуандылық басым елді-мекендердегі индивидтер бір біріне сенім артады, ал сегрегация бар жерде сенім деңгейі төмен, сәйкесінше толеранттылық деңгейі де төмен.

Зерттеу аясында этникалық толеранттылық қоғамдағы әралуандылықты болмыс ретінде түсініп, оны ең басынан оң қабылдау тұжырымына негізделді. Толеранттылықты басқа тұжырымдарға сәйкес «төзімділік, жай ғана бір қоғамда өмір сүре отыра, индивидтердің немесе топтардың бір-біріне немқұрайлы қарауы» ретінде түсіндіру: біріншіден, оны тану және зерттеу перспективасын төмендетеді. Немқұрайлылықты қоғамдық пікірдің «таразысында» тұрған жағымды немесе жағымсыз көзқарас ретінде түсіну дұрыс, яғни халық арасындағы немесе медиа алаңдағы этносаралық саланы қамтитын триггерлердің, жағымсыз стереотиптердің күшеюі немқұрайлылықты төзімсіздікке өзгертуі мүмкін. Бұл жағдайда немқұрайлылық әлсіз позиция ретінде қабылданады; екіншіден, Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылдарынан бері толеранттылықты негізге ала отырып, әралуандылықты жағымды қабылдауға бағытталған этносаралық қарым-қатынастар саласындағы саясатының нәтижесін жоққа шығару болып табылады.

Зерттеу әдіснамасы «этникалық толеранттылық» Hjerth және әріптестері ұсынған әралуандылықты қабылдау, құрметтеу және бағалау қағидағарына негізделді және «қоғам мүшелерінің мәдени әралуандылықты саналы түрде бағалауы, қабылдауы және оған конструктивті тұрғыда жағымды жауап беруі» ретінде анықталды.

Зерттеуде жоғарыда көрсетілген толеранттылықпен байланысы бар барлық факторлар ескеріле отырып, келесідей мәселелік сұрақтар тізбектелді: қоғам мүшелері бір бірін тарихи, әлеуметтік-мәдени контекстте таниды ма? Олардың арасында этносаралық қарым-қатынас, диалог, өзара әрекеттестік бар ма? Әртүрлі этнос өкілдері өз аймағындағы этникалық толеранттылықты қалай бағалайды? Олардың ойынша жергілікті қоғам толерантты ма? Толеранттылықты қалай интерпретациялайды? Жергілікті қоғамдарда дискриминация, теңсіздіктің кез келген формасы, этникалық ерекшеліктерге негізделген шиеленістер, күш көрсету, бөлінушілік, жағымсыз стереотиптер көрініс табады ма? Жергілікті халықты қандай факторлар біріктіреді немесе бөледі? Толеранттылықтың күшеюіне немесе әлсіреуіне қандай факторлар әсер етеді? Этникалық толеранттылық этностар аралас орналасқан қауымдастықтарда дамыған ба, жоқ әлде керісінше, этностар жинақы орналасқан аймақтарда ма? Қазақстандық қоғамдағы толеранттылықтың динамикасы байқалады ма? Байқалатын болса, қандай тенденциялар бар?

Мәселелік сұрақтар зерттеудің гайдын жасауға негіз болды.

Зерттеуде қолданылған ыңғай және әдістер

Толеранттылықты зерттеудің тәжірибесіне назар аударғанда шетелдік ғалымдардың басым бөлігі оны сандық ыңғайдың әдістері арқылы өлшеуге тырысқан. Жаппай сұрау әдісін қолданғанда ғалымдар этникалық толеранттылықты көп жағдайда Ликерт және Богардус шкалаларына сүйенген.

Қазақстандық кеңістікте толеранттылық күн тәртібінде үздіксіз қайталанып отырғанымен, оның әлі де теориялық-эмпириялық зерттеу пәніне айналмағанын байқауға болады. Қазақстандық толеранттылыққа бағытталған еңбектердің оның аспектілерін, перспективаларын, тәжі-рибесін, рөлін қарастыруға көбірек мән бергенін байқауға болады. Бұл еңбектерде толеранттылықты түсінуде шетелдік, әсіресе ресейлік еңбектерге шолу жасау, екінші реттік мәліметтерге сүйену жиі кездеседі.

Әдебиеттерге шолу жасау барысында қазақстандық қоғамдағы этникалық толеранттылықтың бүгінгі деңгейін, жағдайын, тенденцияларын, оған әсер ететін факторлар мен себептерді нақты ашып көрсететін зерттеулер қолжетімді болмағанымен, Қазақстан халқы Ассамблеясының 2022-2026 жылдарға арналған даму тұжырымдамасында Қазақстан этностары арасындағы толеранттылық деңгейінің 2021 жылы 67%-ды құрайтыны көрсетілген, ал 2026 жылға жоспарланған көрсеткіш – 69,5%. Тұжырымдамада толеранттылықты өлшеу әдісі мен әдіснамасы, зерттеуді жүргізуге жауапты ұйым туралы мәлімет берілмеген. Дегенмен, толеранттылықтың деңгейінің нақты көрсеткішінің Тұжырымдамада халыққа ұсынылуы, елімізде оны үздіксіз бақылайтын құралдың қалыптасқанын көрсетеді.

«Жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» тақырыбы аясында жүргізілген далалық зерттеуде сапалы ыңғайдың тереңдетілген әдісі қолданылды.

Жалпы, әлеуметтанушылар сапалы зерттеу әдістерін қолдану арқылы нақты сандық мәліметтер емес, құбылыстың себеп-салдарын, мазмұнын түсінуде зерттеліп отырған объектінің ойын, пікірін кенірек талдауға мән береді. Сапалы зерттеулер индуктивті сипатқа ие. Сондықтан да бастапқы құрылған тұжырымдар далалық зерттеу кезеңінде пайда болған жаңа ойлар мен идеялардың негізінде өзгеріске ұшырап, толықтырылып отырады [24].

Сонымен қатар, сапалы зерттеулер кіші топтарды, бұрын зерттелмеген құбылыстарды, объектілерді түсінуде ұтымды болып табылады.

Ұсынылып отырған зерттеудің пәні осы уақытқа дейін Қазақстанда толық, әрі жүйелі қарастылмағандығы, сонымен қатар зерттеу объектілері жинақы орналасқандығы және олардың аз көлемді қамтитындығы ескеріле отырып, осы далалық зерттеуде сапалы зерттеу әдісін қолдану шешімі қабылданды.

Зерттеудің **объектісі** болып 18 жастан асқан қазақстандық азаматтар, оның ішінде өзбек, ұйғыр, күрд, тәжік, дүнген этникалық топтарының өкілдері анықталды. Бақылау тобы ретінде қазақтар да зерттеу объектісінің қатарына кірді. Бұл этникалық топтарды зерттеу объектісі ретінде таңдауда бірнеше факторларға мән берілді: 1) олардың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері; 2) шиеленістерде көрініс табуы; 3) жинақы өмір сүру белгілерінің болуы.

Зерттеу барысында Kasara [23, 923 б.] тұжырымына сәйкес полиэтникалық және моноэтникалық аймақтардағы халық арасындағы толеранттылықты түсіну үшін халықтың орналасу сипаты да ескерілді. Осыған орай зерттеу Түркістан облысында қазақтар, өзбектер, тәжіктер, Жамбыл облысында қазақтар, дүнгендер мен күрдтер және Алматы облысында қазақтар мен ұйғырлар бөлек және аралас өмір сүретін елді-мекендерде жүргізілді.

Зерттеудің **негізгі әдісі** ретінде тереңдетілген сұқбат әдісі қолданылды. Өйткені, бұл әдіс сұқбат берушімен әңгімелесу барысында, қажет болған жағдайда алдын ала дайындалған нұсқаулықтан (гайд) ауытқып, пайда болған жаңа және маңызды сұрақтарға назар аударуға мүмкіндік беру арқылы сарапшыға мәселені тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, сұқбат барысында респондент дүкенде әртүрлі этнос өкілдері арасында орын алған және сарапшы білмеген жанжал тақырыбын қозғауы мүмкін. Бұл жағдайда сарапшы осы қақтығыстың тақырыбын жалғастыру арқылы, осы аймақтағы этносаралық мәселені толығырақ түсіне алады [25, 61 б.].

Сұқбат әдісі алдын ала дайындалған нұсқаулық-сауалнама (гайд) негізінде жүргізілді. Сауалнама тұжырымдама барысында құрастырылған мәселелік сұрақтар негізінде дайындалды.

Сонымен қатар, **қосымша әдіс** ретінде бақылау әдісі де қолданды. Бақылау әдісі зерттеу барысында алынған мәліметтердің шынайылыққа сәйкес келіп,

келмейтінін анықтауға, қосымша сұрақтардың пайда болуына және сыни ойлауды қалыптастыруға көмектеседі. Осы далалық зерттеу барысында ауыл-аймақтардағы визуалды фактілер (ескерткіштер, көше атаулары, саудасаттық орындарының орналасу ерекшеліктері мен атаулары, билбордтардағы жарнамалардың мәні мен жариялым тілі және т.б.) анализ жасалды.

Сапалы зерттеудің сандық зерттеулерден ерекшелігі - нақты іріктемеге негізделмеуінде. Сапалы зерттеу барысында зерттеуші нақты, алдын ала белгіленген іріктеменің сақталуына емес, ақпараттың толық болуына мән береді. Бұл зерттеуде де осы қағидат ұстанды. Яғни, зерттеуші ақпараттар жан-жақты жиналып, сұрақтарға бірдей жауаптар беріліп, жаңа идеялар мен ойлар қайталана бастағанда ғана зерттеуді тоқтатуды негізге алды.

Сонымен, зерттеуге жалпы саны 100-ден аса сұқбат беруші қатысты. Зерттеу барысында қоғамдық пікірдің жан-жақтылығын қамтамасыз ету, сондай-ақ халықтың барлық категориясының пікірін тыңдау үшін сұқбат берушілердің әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктеріне, білім деңгейлеріне, әлеуметтік категорияларына мән берілді.

Зерттеудің нақты өткізілу **ареалы**:

Түркістан облысы бойынша: полиэтникалық аймақтар – Түркістан қаласы және Мақтааралы ауданы, Тукумов ауылы; моноэтникалық аймақтар – Сайрам ауданы, Қарабұлақ ауылы және Мақтааралы ауданы, Гүлістан ауылы.

Жамбыл облысы бойынша: полиэтникалық аймақтар – Жамбыл ауданы, Гродеково ауылы және Қордай ауданы, Қаракемер ауылы; моноэтникалық аймақтар – Талас ауданы, Қасқабұлақ ауылы және Қордай ауданы, Масанчи ауылы.

Алматы облысы бойынша: полиэтникалық аймақтар – Талғар ауданы, Рысқұлов ауылы; моноэтникалық аймақтар – Ұйғыр ауданы, Сүмбе ауылы және Ақсу ауылы.

Далалық зерттеуді жүргізу барысында туындаған мәселелер

Далалық зерттеуді жүргізу әрдайым зерттеуші үшін қызық, әрі қиындықтарды қамтитын тәжірибе болып саналады. «Жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» жобасы шеңберінде далалық зерттеуді жүргізу барысында зерттеушіге бірнеше мәселелер уақыт және ресурс тұрғысынан қиындықтар туындатты: біріншіден, зерттеуші зерттеу жүргізіп отырған аймақтармен жақсы таныс болмағандықтан елді-мекендерді, мекен-жайларды табуда қиындықтарға тап болды; екіншіден, жергілікті халық зерттеушіні танымағандықтан сұқбат беруден жиі бас тартты. Сондықтан зерттеуші әсіресе этникалық топтар жинақы орналасқан аймақтарда этномәдени бірлестіктердің өкілдері, топ белсенділері, ауыл ақсақалдары, әкімшілік және басқа да қоғамдық институттар өкілдерінің көмегіне жүгініп отырды;

үшіншіден, моноэтникалық елді-мекендердегі кейбір этникалық топтармен сұқбат жүргізуде тілдік мәселе туындады. Жергілікті этникалық топ өкілдерінің арасында мемлекеттік немесе орыс тілін еркін білмегендіктен өз ойларын еркін жеткізуде, қойылған сұрақтарды түсіну-де қиыналғандар кездесті. Бұл мәселені шешуде зерттеуші тілді жетік меңгерген мамандардың көмегіне жүгінді; төртіншіден, моноэтникалық елді-мекендерде халықтың басым бөлігі зерттеушіге сенімсіздікпен қарағандықтан, сұқбат барысында ұзақ уақыт бойы жасырын немесе қысқа жауаптар беру арқылы ашықтық танытпады. Осындай жағдайларда зерттеуші сұқбат берушінің сеніміне кіру және онымен байланыс орнату үшін әртүрлі психологиялық әдістерді қолданды.

Қорытынды

Бұл мақалада «Жаһандану және жаңа көші-қон жағдайында көпэтносты Қазақстандағы интеркультурализм және толеранттылық» тақырыбы аясында жүргізілген далалық зерттеудің әдіснамасы мен дизайнын даярлау, зерттеуді ұйымдастыру, өткізу кезеңдерімен қатар оны жүргізу барысындағы негізгі мәселелер талқыланды.

Зерттеу шеңберінде «этникалық толеранттылық» шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттерге шолу жасау арқылы әралуандылықты қабылдау, құрметтеу және бағалау қағидаттарына негізделді және «қоғам мүшелерінің мәдени әралуандылықты саналы түрде бағалауы, қабылдауы және оған конструктивті тұрғыда жағымды жауап беруі» ретінде анықталды.

Далалық зерттеу барысында жиналған мәліметтерді өңдеу және талдау МАХQDA бағдарламасы бойынша жүзеге асырылу жоспарлануда. Бұл өңделген және талданған әлеуметтанулық мәліметтер монография және басқа да ғылыми мақалаларда жарияланатын болады.

Этносаралық толеранттылықты қамтитын қазақстандық ғылыми еңбектерді талдаудың қорытындысы бүгінге дейін бұл мәселені зерттеудің әдіснамасы мен дизайнын ұсынған еңбектердің жарияланбағанын көрсетті. Бұл мақала әдіснамамен қатар далалық зерттеудің әр кезеңін ұйымдастыру және жүргізу бойынша зерттеушілердің өз тәжірибелерін ашық ұсынуымен ерекшеленеді.

Зерттеуді қаржыландыру көзі

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан жас ғалымдардың зерттеулерін қаржыландыру гранты «Жас ғалым» жобасы аясында жүзеге асырылды. Жоба атауы: «Интеркультурализм и толерантность в полиэтническом Казахстане в условиях глобализации и новых миграционных вызовов» (AP14972677).

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан халқы Ассамблеясының 2022-2026 жылдарға арналған даму тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 15 қыркүйектегі № 1014 Жарлығы. 2-бөлім. Ағымдағы ахуалды талдау [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200001014>
- 2 Численность населения Республики Казахстан по отдельным этносам на начало 2023 года. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/spreadsheets/?year=2022&name=18633&period=&type=>
- 3 «Касым-Жомарт Токаев: Компактное проживание этносов приводит к возникновению анклавов, языковых барьеров», Азаттық рухы, 2021 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://rus.azattyq-ruhy.kz/politics/29558-kasym-zhomart-tokaev-kompaktnoe-prozhivanie-etnosov-privodit-k-vozniknoveniiu-anklavov-izykovykh-barerov> (дата обращения 21.10.2021).
- 4 Рубан А.Л. Влияние социальных сетей на межэтнические отношения // Russian Economic Bulletin. – 2(3). – 2019. – С. 108-111.
- 5 Сченснович В.Н. Межэтнические отношения и СМИ в России (аналитический обзор) // Россия и мусульманский мир, 2023. – С. 18-26.
- 6 Сеитжелиева З.Н. Особенности межэтнических отношений в социальных сетях // Ученые записки. Крымского инженерно-педагогического университета. – 1(7). – 2017. – С. 137–139.
- 7 Леденева В.Ю. Отражение проблем межэтнических отношений в российских СМИ // Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 16(1). – 2022. – С. 128-137. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://doi.org/10.22394/2073-2929-2022-01-128-137>
- 8 «ПМ-де елдегі көші-қон жағдайы туралы айтылды». Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Көші-қон қызмет комитеті [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/migration/press/news/details/479277?lang=kk> (дата обращения 21.12.2022).
- 9 «Минтруд: 830 тысяч россиян прибыли в Казахстан со дня объявления мобилизации. Ранее заявляли – 400 тысяч», Радио Азаттық [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://rus.azattyq.org/a/32174503.html>(дата обращения 13.12.2022).
- 10 Лучшева Л.В. Современные концепты причин этнических конфликтов // Вестник экономики, права и социологии. – №1. – 2015. – С. 206-209.
- 11 Cante T. Interculturalism: For the Era of Cohesion and Diversity. – Palgrave Macmillan, 2012. – P. 249.
- 12 Verkuyten M., Yogeewaran K., Adelman L. Intergroup toleration and its implications for culturally diverse societies // Social Issues and Policy Review. – 13(1). – 2019. – P. 5–35.
- 13 Машанов А.А. Толерантность и межэтническая толерантность / А. А. Машанов // Современные вызовы и психологические ресурсы: колл. монограф. – Ульяновск: Зebra, 2021. – С. 132-161.
- 14 Hjerem M., Eger M. A., Bohman A., Fors Connolly F. A new approach to the study of tolerance: conceptualizing and measuring acceptance, respect, and appreciation of difference // Social Indicators Research, 2019.
- 15 Velthuis E., Verkuyten M., Smeekes A. The different faces of social tolerance: conceptualizing and measuring respect and coexistence tolerance // Social Indicators Research, – 158(3). – 2021. – P. 1105–1125.
- 16 Круглов А.В. Социальная толерантность и социальная нетерпимость: теоретико-методологическая концептуализация // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Социология. Политология. – 20(1). – 2020. – С. 40-42.

- 17 Czepil M., Karpenko O., Revt A., Istomina K. Formation of students' ethnic tolerance in institutions of higher education // *Advanced Education*. – №12. – 2019. – P. 114-119.
- 18 Frølund Thomsen J. P. How does Intergroup Contact Generate Ethnic Tolerance? The Contact Hypothesis in a Scandinavian Context // *Scandinavian Political Studies*. – 35(2). – 2012. – P. 159–178.
- 19 Matthews L., Wilson L. Ethnic tolerance in urban Guyana: a conceptual and empirical analysis // *International Review of Modern Sociology*. – 29(1). – 1999. – P. 55-75.
- 20 Kalin R., Berry J.W. Geographic Mobility and Ethnic Tolerance // *The Journal of Social Psychology*. – 112(1). – 1980. – P. 129–134.
- 21 Хунагов Р., Шаов А., Ляушева С., Нехай В. Традиционные адыгские этностереотипы в дихотомии «межэтническая толерантность / интолерантность» как фактор эволюционного развития этносов на Северном Кавказе // *Центральная Азия и Кавказ*. – 19(№3). – 2016. – С.114-122.
- 22 Breslavs G. Ethnic tolerance scale development: renovation of integrated approach // *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. – №7. – 2014. – P. 579-596.
- 23 Kasara K. Separate and Suspicious: Local Social and Political Context and Ethnic Tolerance in Kenya // *The Journal of Politics*. – 5(4). – 2013. – P. 921–936.
- 24 Neuman W. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. – Pearson, Essex, UK, 2014. – P. 599
- 25 Қазақстандағы этносаясаттың әлеуметтік өлшемдері. Әдістемелік құрал / Нұр-Сұлтан: Қолданбалы этносаяси зерттеулер институты, 2021. – 31 б.

Transliteration

1 Qazaqstan halqy Assamblejasynuñ 2022-2026 zhyldarға арналған даму tızhyrymdamasyn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2022 zhylygy 15 qyrkujektegi № 1014 Zharlygy. 2-bolim. Agymdagy ahualdy taldau [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan About on Approval of the Concept of Development of the Assembly of People of Kazakhstan for 2022-2026 dated September 2022, 15 No. 1014] [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2200001014>

2 Chislennost' naselenija Respubliki Kazahstan po otdel'nyh jetnosam na nachalo 2023 goda [The Population of the Republic of Kazakhstan by Individual Ethnic Groups at the Beginning of 2023]. Bjuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/spreadsheets/?year=2022&name=18633&period=&type=>

3 «Kasym-Zhomart Tokaev: Kompaktnoe prozhivanie jetnosov privodit k vozniknoveniju anklavov, jazykovyh bar'ero» [Kassym-Jomart Tokayev: Compact Living of Ethnic Groups Leads to the Emergence of Enclaves, Language Barriers], Azattyk ruhy, 2021 [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://rus.azattyq-ruhy.kz/politics/29558-kasym-zhomart-tokaev-kompaktnoe-prozhivanie-etnosov-privodit-k-vozniknoveniiu-anklavov-iazzykovykh-barerov> (data obrashhenija 21.10.2021).

4 Ruban A.L. Vlijanie social'nyh setej na mezhjetnicheskie otnoshenija [The Impact of Social Networks on Interethnic Relations] // *Russian Economic Bulletin*. – 2(3). – 2019. – S. 108-111.

5 Schensnovich V.N. Mezhetnicheskie otnoshenija i SMI v Rossii (analiticheskij obzor) [Interethnic Relations and Mass Media in Russia (Analytical Review)] // *Rossija i musul'manskij mir*, 2023. – S. 18-26.

6 Seitzhelieva Z.N. Osobennosti mezhjetnicheskikh otnoshenij v social'nyh setjah [Features of Interethnic Relations in Social Networks] // *Uchenye zapiski. Krymskogo inzhenerno-pedagogicheskogo universiteta*. – 1(7). – 2017. – S. 137 – 139.

7 Ledeneva V.Ju. Otrazhenie problem mezhetnicheskikh otnoshenij v rossijskikh SMI [Reflection of the Problems of Interethnic Relations in the Russian Media] // Evrazijskaja integracija: jekonomika, pravo, politika. – 16(1). – 2022. – S. 128-137. [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://doi.org/10.22394/2073-2929-2022-01-128-137>

8 «IIM-de eldegi koshi-kon zhardajy turaly ajtyldy»[The Ministry of Internal Affairs told About the Migration Situation in the Country]. Қазақстан Respublikasy Ishki ister ministrliginiñ Koshi-kon qyzmet komiteti [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://www.gov.kz/memleket/entities/migration/press/news/details/479277?lang=kk> (data obrashhenija 21.12.2022).

9 «Mintrud: 830 tysjach rossijan pribyli v Kazahstan so dnja ob#javlenija mobilizacii [«Ministry of Labor: 830 Thousand Russians Arrived in Kazakhstan from the Day of the Announcement of Mobilization. Previously Stated – 400 thousand»]. Rancee zajavljali – 400 tysjach», Radio Azattyk [Jelektronnyj resurs]. - Rezhim dostupa: <https://rus.azattyq.org/a/32174503.html> (data obrashhenija 13.12.2022).

10 Luchsheva L.V. Sovremennye koncepty prichin jetnicheskikh konfliktov [Modern Concepts of the Causes of Ethnic Conflicts] // Vestnik jekonomiki, prava i sociologii. – №1. – 2015. – S. 206-209.

11 Cante T. Interculturalism: For the Era of Cohesion and Diversity. – Palgrave Macmillan, 2012. – P. 249.

12 Verkuyten M., Yogeewaran K., Adelman L. Intergroup toleration and its implications for culturally diverse societies // Social Issues and Policy Review. – 13(1). – 2019. – P. 5–35.

13 Mashanov A.A. Tolerantnost' i mezhetnicheskaja tolerantnost' [Tolerance and Interethnic Tolerance] / A.A. Mashanov // Sovremennye vyzovy i psihologicheskie resursy: koll. monograf. – Ul'janovsk: Zebra, 2021. – S. 132-161.

14 Hjern M., Eger M. A., Bohman A., Fors Connolly F. A new approach to the study of tolerance: conceptualizing and measuring acceptance, respect, and appreciation of difference // Social Indicators Research, 2019.

15 Velthuis E., Verkuyten M., Smeekes A. The different faces of social tolerance: conceptualizing and measuring respect and coexistence tolerance // Social Indicators Research – 158(3). – 2021. – P. 1105–1125.

16 Kruglov A.V. Social'naja tolerantnost' i social'naja neterpimost': teoretiko-metodologicheskaja konceptualizacija [Social Tolerance and Social Intolerance: Theoretical and Methodological Conceptualization] // Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija. Serija Sociologija. Politologija. – 20(1). – 2020. – S. 40-42.

17 Czepil M., Karpenko O., Revt A., Istomina K. Formation of students' ethnic tolerance in institutions of higher education // Advanced Education. – №12. – 2019. – P. 114-119.

18 Frølund Thomsen J. P. How does Intergroup Contact Generate Ethnic Tolerance? The Contact Hypothesis in a Scandinavian Context // Scandinavian Political Studies. – 35(2). – 2012. – P. 159–178.

19 Matthews L., Wilson L. Ethnic tolerance in urban Guyana: a conceptual and empirical analysis // International Review of Modern Sociology. – 29(1). – 1999. – P. 55-75.

20 Kalin R., Berry J. W. Geographic Mobility and Ethnic Tolerance // The Journal of Social Psychology. – 112(1). – 1980. – P. 129–134.

21 Hunagov R., Shaov A., Ljausheva S., Nehaj V. Tradicionnye adygskie jetnostereotipy v dihotomii «mezhetnicheskaja tolerantnost'/intolerantnost'» kak faktor jevoljucionnogo razvitija jetnosov na Severnom Kavkaze [Traditional Adyghe ethnos in the dichotomy «interethnic tolerance/intolerance» as a factor of the evolutionary development of ethnic groups in the North Caucasus] // Central'naja Azija i Kavkaz. – 19(№3). – 2016. – C.114-122.

22 Breslavs G. Ethnic tolerance scale development: renovation of integrated approach // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – №7. – 2014. – P. 579-596.

23 Kasara K. Separate and Suspicious: Local Social and Political Context and Ethnic Tolerance in Kenya // The Journal of Politics. – 5(4). – 2013. – P. 921–936.

24 Neuman W. Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. – Pearson, Essex, UK, 2014. – P. 599

25 Qazaqstandagy jetnosajasattyn aleumettik olshemderi [Social dimensions of ethnopolitics in Kazakhstan]. Adistemelik qural / Nur-Sultan: Qoldanbaly jetnosajasi zertteuler instituty, 2021. – B. 31.

Накипбаева Ж.А., Садвокасова А.К.

Методология изучения межэтнической толерантности: опыт и практика Казахстана

Аннотация. В данной статье рассмотрены методология и дизайн полевого исследования по определению характера толерантности в казахстанском обществе и факторов, влияющих на нее, указаны этапы организации и проведения исследования, описаны основные проблемы, возникающие в полевой работе. Кроме того, в статье было концептуализировано понятие «толерантность», рассмотрены показатели и методы ее измерения в зарубежной практике.

Цель статьи – дать методическое и практическое руководство по организации и проведению полевых исследований специалистам, занимающимся проведением исследований по межнациональным отношениям, преподавателям студентам социо-гуманитарных наук высших учебных заведениях, и специалистам, интересующимся теорией и практикой межэтнической, межкультурной сферы, а также толерантности.

Новизна статьи заключается в том, что в казахстанском научном пространстве впервые открыто представлены методология и дизайн, а также выборка и методы исследования межкультурных отношений. Оригинальность статьи заключается в том, что в ней описан собственный опыт исследователей по разработке методологии, организации и проведению каждого этапа полевого исследования.

Ключевые слова: этническая толерантность, полевой этап исследования, дизайн исследования, методология, разнообразие, этнические группы, казахстанцы, нация.

Nakipbayeva Zh.A., Sadvokassova A.K.

Research Methodology of Interethnic Tolerance: Experience and Practice of Kazakhstan

Abstract. This article discusses the methodology and design of field research to determine the nature of tolerance in Kazakh society and the factors influencing it, indicates the stages of organizing and conducting research, and describes the main problems arising in field work. In addition, the article conceptualized the concept of “tolerance” and examined indicators and methods for measuring it in foreign practice.

The purpose of the article is to provide methodological and practical guidance on organizing and conducting field research for specialists engaged in conducting research on interethnic relations, teachers and students of social sciences and humanities at higher educational institutions, and specialists interested in the theory and practice of the interethnic, intercultural sphere, as well as tolerance.

The novelty of the article lies in the fact that for the first time in the Kazakh scientific space, methodology and design, as well as sampling and methods for studying intercultural relations, are openly presented. The originality of the article lies in the fact that it describes the researchers’ own experience in developing methodology, organizing and conducting each stage of field research.

Keywords: ethnic tolerance, field stage of research, research design, methodology, diversity, ethnic groups, Kazakhstanis, nation.